

WAANZIN IN DE WERELD

Oorlogsfotograaf Marielle van Uiert (1973): 'Ik wilde in oorlogsgebieden gaan werken en laten zien wat er op de wereld aan waanzin is.'

*Of de macht nu komt van een despotische vorst,
of van een gekozen president, van een vermoorde generaal
of van een geliefde leider, ik zie haar als een
onmenselijk en verfoeilijk fenomeen.*

ORIANA FALLACI (1988)

ONLANGS VERSCHIEEN ZE IN DE NEDERLANDSE MEDIA: OP HET OOG

een ontspannen, goedlachse vrouw uit Vietnam. Ze is vijfenvijftig jaar en heet Kim Phuc. Ze is in Nederland om haar boek *Het napalmmisje* te promoten, genoemd naar haar bijnaam in 1972, als ze negen jaar is en op de foto van AP-fotograaf Nick Ut te zien: een naakt meisje dat schreeuwend wegrent met haar broertjes en neefje. Iconisch beeld van de verschrikkingen van de Vietnamoorlog! Kim herinnert zich niet dat er foto's werden geschoten, ze herinnert zich slechts de regen van brandbare stoffen. 'Ik kon alleen maar rennen en huilen. Ik was doodsbang en in shock,' zegt ze in een interview op de Nederlandse televisie.

De Amerikanen leggen samen met de Zuid-Vietnamezen alom verdelgende bommentapijten over Vietnam in hun strijd tegen de communisten. Kim Phuc wordt besprenkeld met napalm. Het plakkerige spul verspreidt zich over haar lichaam als ze de vlammen met haar handen wil doven. Iemand gooit water over haar heen, dan verliest ze haar bewustzijn.

Gevlucht naar Canada en vele operaties later, wordt een andere foto gepubliceerd: Kim met blote rug en armen, met gekerfde littekens, een

schokkend ruw maanlandschap, terwijl ze haar kleinzoon, een gave, zachte baby, liefdevol op de arm draagt.

Marielle van Uiter, een jaar na het nemen van de foto van het napalmmeisje geboren, is in 2004 op reis in Vietnam als ze het beeld van Nick Ut ziet. 'Die foto van Nick Ut kwam keihard binnen. Ik denk dat ik toen ineens wist dat ik écht wilde fotograferen, ik wilde in oorlogsgebieden gaan werken en laten zien wat er op de wereld aan waanzin is.' In Vietnam leest ze boeken over de Vietnamoorlog. Marielle: 'Tijdens het lezen over de Vietnamoorlog kwam ik erachter dat mede door dat beeld van Nick Ut de Amerikanen Vietnam hebben verlaten. Zo'n foto heeft dus veel invloed. Op dat moment wist ik: dit wil ik ook. Je kunt hopen op een betere wereld, of je kunt proberen er zelf een bijdrage aan te leveren.' Terug in Nederland volgt ze de opleiding fotografie in Boxtel en Amsterdam. Na vier jaar studeert ze af. Ze is een laatbloeiër, bekent ze. In een interview in 2016 met weekblad *Margriet* memoreert ze: 'Mijn leeftijd bleek alleen maar een voordeel. Ik heb nu de mentale bagage om dit werk te kunnen doen. Zoveel pijn en verdriet zien; daar moet je geestelijk niet te jong voor zijn.'

Oorlog heeft haar altijd geïnteresseerd. Ze zegt: 'Mijn opa heeft in de Tweede Wereldoorlog in kamp Vught' gezeten. Hij kwam uit een heel groot gezin uit Hedel, een dorp in Gelderland. Ze leden honger. Toen heeft mijn grootvader een schaap geslacht. Daarvoor moest je toestemming vragen. Iemand heeft hem verraden en toen is hij in kamp Amersfoort terechtgekomen, daarna in Vught. Ik heb mijn opa nooit gekend omdat hij vlak na de oorlog is overleden. Mijn vader weet niet precies wat mijn grootvader heeft meegemaakt. Er werd in de familie nooit over gesproken. Ikzelf heb heel veel boeken gelezen over de Tweede Wereldoorlog; het fascineert me. Ik ben heel nieuwsgierig.'

Reizen, zien, horen, vastleggen, verduidelijken. Marielle benadrukt: 'Het zijn vaak de onvertelde verhalen die ik wil weten. Daarom moet je wel naar de gebieden gaan waar oorlog is, om het te proeven, om het te voelen. Het zijn de dingen die onzichtbaar zijn die ik zichtbaar wil maken.' De laatbloeiër die ze zegt te zijn piekt rap. Ze heeft gefotografeerd voor de AWSDC (Afghan Women Skills Development Centre) in Ka-boel, voor UNICEF, voor ASF Bangladesh (Acid Survivors Foundation), het Nederlandse Rode Kruis, Oxfam Novib, Eye Care Foundation Nepal/Ghana/Laos, Vebego Foundation Sri Lanka/Zuid-Afrika/Ghana. Haar prijzenkast is goed gevuld. In 2010 wint ze met de foto *Liquid Gold* (New York) de tweede prijs van het United Nations Development Programme in New York; in 2012 ontvangt ze de tweede prijs bij de Zilveren Camera,

categorie buitenlands nieuws; in 2013 behoort ze tot de top 20 van Professional Photographer of the Year, categorie nieuws/Syrië en ontvangt ze een Award 24 Hours in the World Journalism, voor een artikel en foto's over Syrië/Aleppo, beide in Engeland. In 2015 wint ze de eerste prijs in de categorie buitenlandse documentaire (serie) van de Zilveren Camera, voor haar serie over drugsbendes in El Salvador.

Eigenzinnig en gedreven, zo zou je Marielle kunnen karakteriseren. Stoer, recht voor z'n raap. *You get what you see, you see what you get.* Ze is een slanke vrouw met een door de zon getekend gelaat. Sprekende ogen. Enthousiast, met een zachte g. In de ruime tuin van haar woning in het Brabantse Vught vertelt ze net een reis naar Mexico te hebben gemaakt, op zoek naar de vertellingen achter de drugsoorlog in Midden-Amerika. Haar astma, eerder ontstaan tijdens een verblijf in het door smog geteisterde Manilla, speelt op. In Mexico is ze kortademig, voelt ze zich onveilig, zelfs bespied. Mexicaanse collega's, die niet de mogelijkheid hebben om achter de schermen van de politie mee te kijken, zijn achterdochtig. Ze gunnen de Nederlandse journaliste met wie ze reist en Marielle het licht in de ogen niet en maken hun identiteit kenbaar, wat zeer gevaarlijk is. Marielle: 'We stonden bijna elke dag in de Mexicaanse kranten. Er werd bericht over wat we aan het doen waren. Op reis houden we ons altijd low profile, geen social media, geen Facebook.'

De twee proberen geruisloos te werk te gaan. Ze mogen mee met een speciale anti-drugseenheid in gevangenschappen, op patrouille, bij aanhoudingen. Ze zien het forensisch team op de *crime scene* in actie. Ze praten met drugsslachtoffers en zijn getuige van de verderfelijke gevolgen van de handel in narcotica.

Is het niet merkwaardig dat lokale journalisten dit niet mogen?

'De meeste lokale journalisten publiceren zulke slechte pers over het forensisch team, over alle vermissingen, over de drugspolitie. Wij zitten er op een ander level in. We hebben niks te winnen of te verliezen. We zijn onafhankelijk en willen rapporteren over de drugsoorlog in het algemeen. Dat is anders dan lokale media die misschien wel omgekocht worden. Voordat we op reis gingen heb ik meer dan een half jaar contacten gelegd, goodwill en positiviteit gekweekt. Dat is misschien ook een reden dat wij wel mee mochten.' Toch zijn de twee Nederlandse vrouwen bang, daar aan die Amerikaans-Mexicaanse grens. Marielle: 'De laatste dagen zijn we in het hotel gebleven, totdat we weg konden. Ik heb de Nederlandse Vereniging van Journalisten ingeschakeld. Laten weten dat we daar waren. Ik wilde niet zoals toen in Syrië dat men niet wist waar we waren.'

Na terugkeer uit Mexico is Marielle uitgeput. Leeg. Kapot. Ze wordt enige tijd opgenomen in het Amsterdams Medisch Centrum vanwege de astma, vanwege bloed hoesten. Ze stopt met roken en besluit een time-out te nemen. Even niet werken: uitrusten, verwerken. Ze heeft haar legerhelm, kogelvrij vest en gevechtsboots in een kast in haar tuinhuis in Vught gegoooid en ze laat zich vertroetelen door haar levenspartner Cassandra en haar ouders. Ze zegt emotioneel: 'Ik heb tijd nodig om te helen.' Al eerder had ze een periode nodig om te helen. Want hoe verwerk je een ontvoering waarvan je zeker denkt te weten dat je het met de dood zult bekopen? Het gebeurt in 2012, in de stad Aleppo, in het noordwesten van Syrië, niet ver van de Turkse grens. Aleppo is al jaren het toneel van de destructieve gevechten tussen de troepen van president Assad¹ en het Vrije Syrische Leger. Marielle en journalist Irene de Zwaan willen verslag doen van het gezicht van deze oorlog. Marielle: 'Heel vaak vragen mensen hoe het was om die bomaanslag mee te maken. Maar die kidnap hakte er veel meer in. Op het moment van zo'n ontvoering kun je alleen maar denken dat je vermoord wordt, gedropt in een greppel. Het ergste was dat je tijd hebt om na te denken en te beseffen dat je doodgaat. De bomaanslag: die was er ineens. Dan moet je heel snel vluchten, je moet intuïtief handelen.'

Marielle en Irene horen van hun fixer – de producer in oorlogsgebied, degene die de situatie verkent en het lokale nieuws mededeelt – dat het regeringsziekenhuis bevrijd is door het Vrije Syrische Leger. De fixer kan hen zelf niet begeleiden maar heeft een plaatsvervanger. Marielle mompelt: 'Ik had er al geen goed gevoel over.' Toch stappen ze met de vriend van de fixer en met drie andere journalisten (een Syriër, een Japanner en een Amerikaan) in de auto die hen naar het bevrijde ziekenhuis moet brengen. Marielle: 'Ik wil nooit ergens langer blijven dan tien minuten, hooguit een kwartier. Het is daar zo'n anarchie, het kan heel makkelijk uit de hand lopen.' Na tien minuten bij het ziekenhuis, roept Marielle dat ze moeten vertrekken. Ze stappen in de auto, de vijf journalisten en de chauffeur. Ze zijn nog geen minuut onderweg, als ze van twee kanten door pick-ups worden klemgereden. Mannen met woeste baarden, in zwarte gewaden, tot de tanden toe bewapend: messen, kalasjnikovs, geweren. Marielle: 'Onze chauffeur werd hard achter het stuur vandaan getrokken. We zeiden niks, het was muisstil in de auto. Een van die

Marielle op driejarige leeftijd.

Marielle in 1981 met de hond van haar oma.

strijders kwam achter het stuur zitten. Hij was zwaarbewapend. Hij ging keihard achter de ene pick-up aan. De andere pick-up reed achter ons. Ik heb nog in een split second gedacht: Ik spring uit de auto, maar toen besefte ik: dan word ik achter in de straat geëxecuteerd. Achteraf dachten de andere journalisten hetzelfde. We durfden niet met elkaar te spreken. Irene was de hele tijd aan het fluisteren: "We worden ontvoerd, we worden ontvoerd, we worden onthoofd, onthoofd." Ik zei: "Houd je mond!" want ik wilde dat niet horen.'

Marielle probeert koortsachtig de weg te onthouden. De schijfjes van de camera's om haar nek doet ze ongemerkt in haar beha. Ze trilt als een rietje, ze kan zichzelf voor haar kop slaan: haar vriendin en haar familie weten niet dat ze in Aleppo aan het werk is. 'Ik was er niet eerlijk over geweest, want wat hebben zij eraan als ze weten dat ik in het hol van de leeuw ben? Dan maken ze zich alleen maar zorgen. Ik had gezegd dat we aan de grens bij Turkije waren. Ik voelde me heel kut. Ik dacht, zo meteen zijn we dood en dan weet niemand het.' Ze arriveren bij een gebouw dat voor de helft is platgebombardeed. Ze worden een trap op gedreven, de schoenen moeten uit. Ze worden een kamer in geduwd, 'vol met van die gewapende gasten'. Boze donkere mannen met baarden. Marielle: 'Heel eng als er geen vrouwen zijn.' De Syrische journalist in het gezelschap vertaalt de Arabische mededeling dat de groep moet wachten op de komst van de emir. Een schoonmaker dweilt de vloer en zet vervolgens een camera neer. 'We durfden niet te praten. We dachten allemaal wel: dit is slecht nieuws. Die camera staat er om de onthoofding te filmen.' Daarop komt een man binnen met een schaal eten. Marielle: 'Irene zei: "Dat moeten we niet eten, we worden vergiftigd." Iedereen reageert anders, want ik dacht: zo meteen worden we in een kelder gegoid en hebben we lang niet te eten. Dus ik ben gaan schransen.'

De gevangenen krijgen wel de gelegenheid om naar de wc te gaan. 'Ja, dat kon. Je moest toestemming vragen. Er was een wc met een trekdeurtje. Ik moest echt elke vijf minuten. Ik wilde heel graag een sigaretje roken maar ik wist dat dat not done was en zeker niet voor een vrouw, dus dat heb ik niet gevraagd.' Na vijf uur, als de emir er nog steeds niet is, worden de journalisten opeens in een zwarte Range Rover gezet. Ze zullen naar huis worden gebracht, naar het Media House, of wat er nog van over is. Marielle: 'We zaten in een dure auto, we werden nog steeds door die strijders in de pick-ups begeleid en toen stopten we ergens, bij een koffiekarretje. Heel raar hoor. Daar kregen we van die zwarte Turkse koffie en toen zeiden ze: "Jullie zijn onze vrienden, dit is nooit gebeurd. Jullie mogen hier nooit over praten." Vervolgens zijn we naar

het perscentrum gereden en hebben ze ons daar afgezet. Dat was het.'

En toen? Moest je builen?

'Nee joh, dat kwam pas veel later. We waren euforisch, we waren vrijgelaten. We beseften niet wat ons was overkomen. We vertelden onze fixer wat er was gebeurd. Die reageerde heel raar. Een paar maanden hierna is hij doodgeschoten. Ik weet niet door wie. Jeroen Oerlemans⁴ was ook al eens in Syrië ontvoerd geweest. En na ons zijn er nog meer journalisten ontvoerd die met onze fixer hebben gewerkt. Dat heb ik gehoord tijdens een *battle field training* in Londen die ik naar aanleiding van de ontvoering heb gedaan.' Was de ontvoering een dreigement? Ontdekkten de ontvoerders dat voor freelance journalisten zoals de ontvoerde vijf geen losgeld gevraagd kan worden? Is er een fout gemaakt?

Na de ontvoering zijn de twee vrouwen gedwongen om in het kapotgebombardeerde Media House in Aleppo te blijven. De fixer kan geen lift naar de Turkse grens regelen. Hij zegt: 'Jullie wilden hier zijn. Get over it.' Ze hebben nog een beetje eten, een beetje drinken. Een paar dagen later wordt er een demonstratie gehouden door anti-Assad-activisten, na het vrijdaggebed. Kinderen dansen, vrouwen en mannen zingen, de vlag van Assad wordt verbrand.

Marielle vraagt zich af waarom ze in Aleppo is. Het verhaal dat ze voor ogen had, een documentaire over een moeder wier ene zoon voor Assad vecht en wier andere zoon zich bij het Vrije Syrische Leger heeft aangesloten, kan ze in die totale chaos niet maken. Marielle: 'Dat zijn wel de verhalen die ik heel belangrijk vind. Als lezer en kijker kun je je identificeren met zo'n verhaal, met de moeder, want die houdt natuurlijk van beide zonen.' Marielle en Irene kijken toe bij de betoging. Op een onbewaakt ogenblik gaan ze op een stoepje zitten. Plotseling een zware klap, de ontploffing van een mega-mortierbom. De menigte wordt uit elkaar getrokken, uit elkaar gezogen: overal liggen ledematen, liggen kermende slachtoffers, liggen doden. De Brabantse wordt door de druk tegen de grond gesmeten. Ze staat snel op en rent weg. Wellicht dat haar kogelwerend vest haar heeft gered. Haar rechterbeen is geraakt. Van onder naar boven is de lange broek stuk en zijn er plekken met bloed en splinters. Marielle denkt later: omg, wat als de bom tien centimeter verder was geweest...

Marielle: 'Bij zo'n mortieraanval weet je dat er ook een tweede bom komt, dus ik moest weg. Ik ben weggerend naar activisten van wie ik zag dat ze nog leefden en gewond waren. Ik heb in de vlucht nog foto's gemaakt waarvan ik later niks meer wist. Heel raar, maar op dat moment voelde ik niks. Ik wist niet eens dat ik gewond was. Ik ben Irene

gaan zoeken.' Irene vindt ze niet. Ze wordt naar een kliniekje gebracht waar een paar studenten aan het dokteren zijn. Het bloed sijpelt door het aangelegde verband. 'Je moet naar het ziekenhuis,' wordt tegen Marielle gezegd als ze op een bank in het Media House ligt en probeert te slapen. Ze wordt naar een ziekenhuis gebracht waar haar been opnieuw verbonden wordt. Ze zegt: 'Dat ziekenhuis leek wel een slachthuis. De vloer lag helemaal onder het bloed. Mensen kwamen binnen zonder benen, mensen werden helemaal gek daar. Ze hadden echt geen tijd om de scherven uit mijn been te halen en te hechten.'

Met nieuw verband keert de oorlogsfotografe terug naar het Media House, waar ze Irene tegen het lijf loopt. Irene heeft geen schrammetje. Waarschijnlijk heeft Marielle de klap voor haar opgevangen, in een luchtdruk golf. De twee besluiten dat ze Aleppo moeten verlaten. De fixer oppert de mogelijkheid mee te gaan met een zwartgeverfde ambulance waarin ook dertien andere vluchtelingen zitten. Het idee is dat ze 's nachts onzichtbaar zijn en naar de grens kunnen rijden. Marielle: 'Die anderen in de ambulance waren alleen maar *allahu akbar* aan het roepen. Ik zei tegen Irene: deze mensen zijn gestoord geworden. De ambulance is zwart en heeft geen licht. Denk je dat er vanuit de lucht niet gezien wordt dat hier een voertuig rijdt? Levensgevaarlijk. Dit doen we niet.' De ambulance bereikt overigens wel ongeschonden de Syrisch-Turkse grens, maar dat weten Marielle en Irene dan nog niet.

De fixer zal een andere rit naar Turkije regelen. Marielle moet weg, ze is ziek, ze heeft koorts en pijn. Een van de activisten van de betoging brengt de twee Nederlandse vrouwen naar de grens, in een busje met kerstlichtjes. 'Dat vergeet ik nooit. Dat was zo'n lieve gast.' Bij de grens staat de ambulance klaar van de Turkse Halve Maan, de zusterorganisatie van het Rode Kruis. De Turkse ziekenbroeders willen Marielle naar een ziekenhuis brengen. Marielle sputtert tegen. 'O nee, ik wilde naar mijn familie, naar mijn vriendin. De vriend van Irene had al vliegtickets geboekt. Die hadden we al. We zijn rechtstreeks naar Amsterdam gevlogen. In Brabant ben ik in het ziekenhuis geholpen.'

In Nederland zijn de avonturen van de oorlogsverslaggeefsters nieuws. Irene treedt op bij een populaire televisieshow, DWDD, Marielle beantwoordt vragen van RTL Nieuws en stuurt een twitter de wereld in. Ze verbergt zich voor de media. Ze heeft tijd nodig om de ervaringen in Syrië een plek te geven, in haar hoofd en in haar hart. Alhoewel No-

Marielle aan het werk in Afghanistan in 2011. Foto: Irene de Kruis

belprijswinnaar voor de Vrede Eli Wiesel in 1978 in *A Jew Today* noteert: 'Tijd geneest niet alle wonden; er zijn er die pijnlijk open blijven.' Ontgoocheld is Marielle als ze ontdekt dat collega-journalisten in Nederland openlijk kritiek hebben op Marielle en Irene, die op eigen roem uit zouden zijn. Marielle wil er eigenlijk niet over praten, zo aangedaan is ze over deze aantijgingen.

Zijn vrouwen gevoeliger dan mannen voor dit soort tendentieuze kritiek?

Marielle twijfelt: 'Ja, dat denk ik wel. Zo zijn wij vrouwen toch. Dit vond ik echt erg. Ik heb me helemaal teruggetrokken. Ik praatte er ook niet over, terwijl er allemaal meningen in de media over mij waren. Ik had het echt heel moeilijk.' Een diepe zucht. Marielle valt stil. Vervolgens: 'We hebben allemaal het goede en het slechte in ons. Waarom gaat de een linksom, en de ander rechtsom? Dat heeft denk ik te maken met je opvoeding, je opleiding, je mogelijkheden, misschien je genen, maar vooral ook met bepaalde omstandigheden.'

Exemplarisch is de man die Marielle in het ziekenhuis in Aleppo spreekt. Hem wordt de keuze voorgelegd: je gaat eraan, je familie gaat eraan als je voor Assad blijft vechten, of je sluit je aan bij het Vrije Syrische Leger. Marielle: 'In een paar minuten is hij van mening veranderd. Is hij een overloper of is hij slim? Ik denk altijd: wat zou jij doen als je zo'n keuze moest maken?'

MARIELLE VAN UITERT

1973 Geboren in Kerkdriel

2008 Vakopleiding fotografie in Bostel

2010 Tweede prijs van het United Nations Development Programme in New York met de foto *Liquid Gold*, gemaakt in de Centraal-Afrikaanse Republiek in opdracht van Cordaid

2011 Tweede prijs Zilveren Camera, buitenlandse documentaire

2013 Publicatie *Blik op de oorlog*, zes jaar oorlogsfotografie, samen met een tentoonstelling in kamp Vught

2013 Verkozen in top 20 Professional Photographer of the Year, Nieuws/Syrië (Engeland) en ontvangt Award 24 Hours in the World Journalism, voor een artikel en foto's over Syrië/Aleppo (Engeland)

2015 Winnaar van de Zilveren Camera (Nederland), eerste prijs in de categorie buitenland documentair (serie) voor een serie over drugsbendes in El Salvador

2016 Publicatie *Waar de wolven wonen*

NOTEN

- 1 De Vietnamoorlog duurt van 1 november 1955 tot 30 april 1975 en staat wel bekend als de eerste echte televisieoorlog. Het begint als een strijd tussen de communistische Vietcong in Noord-Vietnam en Zuid-Vietnamese troepen. De Amerikanen raken betrokken bij deze oorlog.
- 2 Kamp Vught was het enige ss-concentratiekamp in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Tegenwoordig is het een Nationaal Monument.
- 3 De Syrische burgeroorlog begint in 2011. Het volk verzet zich tegen het ondemocratische regime van president Assad. Tot op heden duurt de oorlog voort, ook in Aleppo. Meer dan vijf miljoen Syriërs zijn op de vlucht. Er worden cijfers van bijna 500.000 dodelijke slachtoffers genoemd.
- 4 Op 2 oktober 2016 wordt de Nederlandse oorlogsfotograaf Jeroen Oerlemans doodgeschoten in Sirte in Libië. Hij is vader van drie kinderen. Hij heeft eerder in Syrië gewerkt. Mariëlle kent hem via haar werk.

BRONNEN

Oriana Fallaci, *Interview met de geschiedenis*, Amsterdam 1988.

Marte van Santen, 'Als het nodig is, leg ik gerust mijn camera weg om een hand vast te houden', *Margriet* 30, 15 juli 2016.

Mariëlle van Uitert, *Blik op de oorlog*, 2013.

ONLINE BRONNEN

brabantcultureel.nl/2016/12/22/met-een-camera-als-wapen-reist-mariëlle-van-uitert-van-oorlog-naar-oorlog/

degreef-partner.nl/blog/loweprofessional-mariëlle-van-uitert-documentairefotografie

historiek.net/vietnamoorlog-oorzaken-samenvatting-gevolgen

nmkampvught.nl/

nos.nl/nieuwsuur/artikel/2232365-napalmmeisje-kim-phuc-geen-enkel-kind-mag-zo-lijden.html

paralleluniversum.nl/publications

telegraaf.nl/nieuws/1528570/465-000-doden-na-zes-jaar-oorlog-in-syrie

volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/-van-tom-daams-foto-s-leer-je-niets-over-syrie-wel-veel-over-daams-zelf--b371a823/